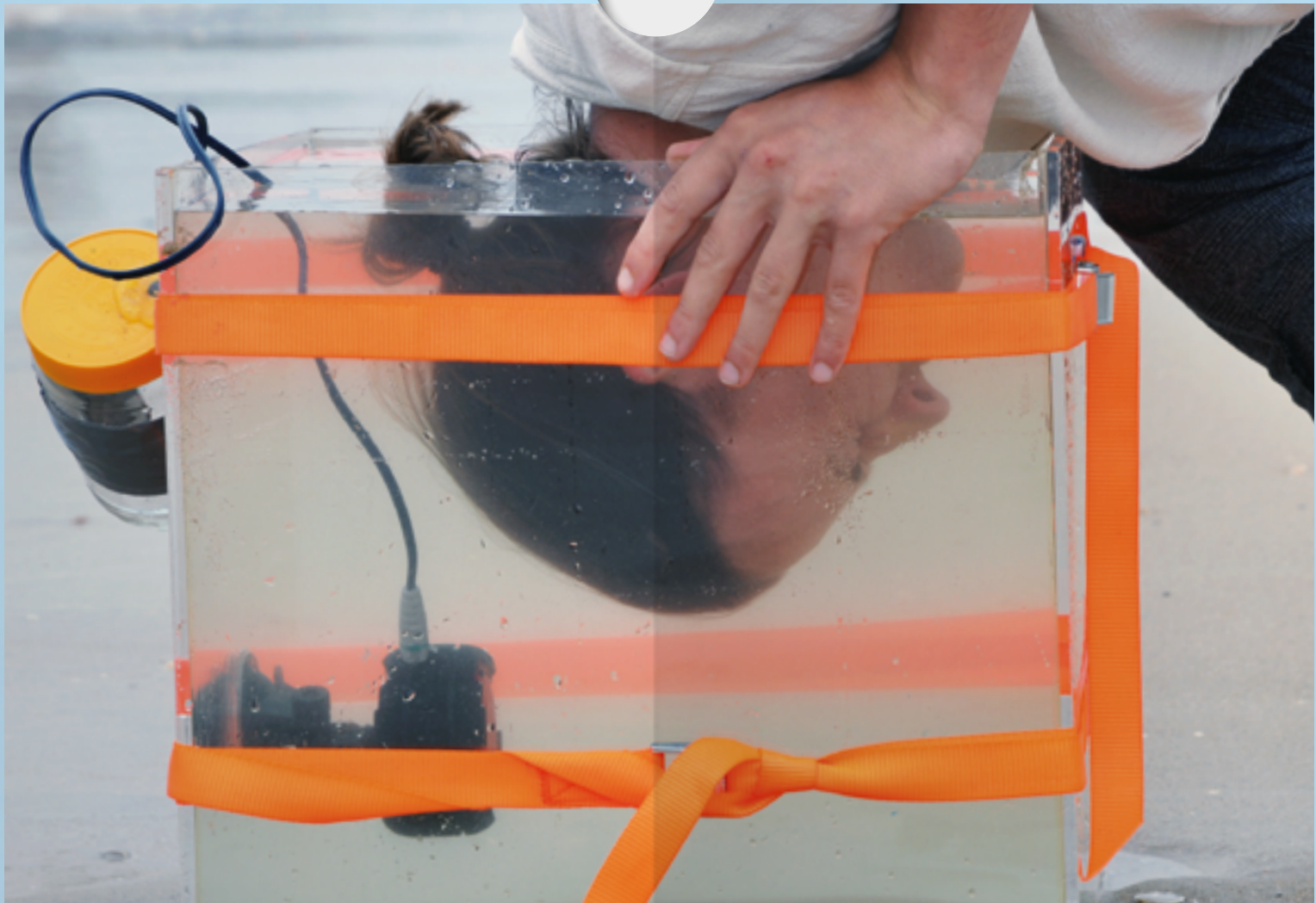
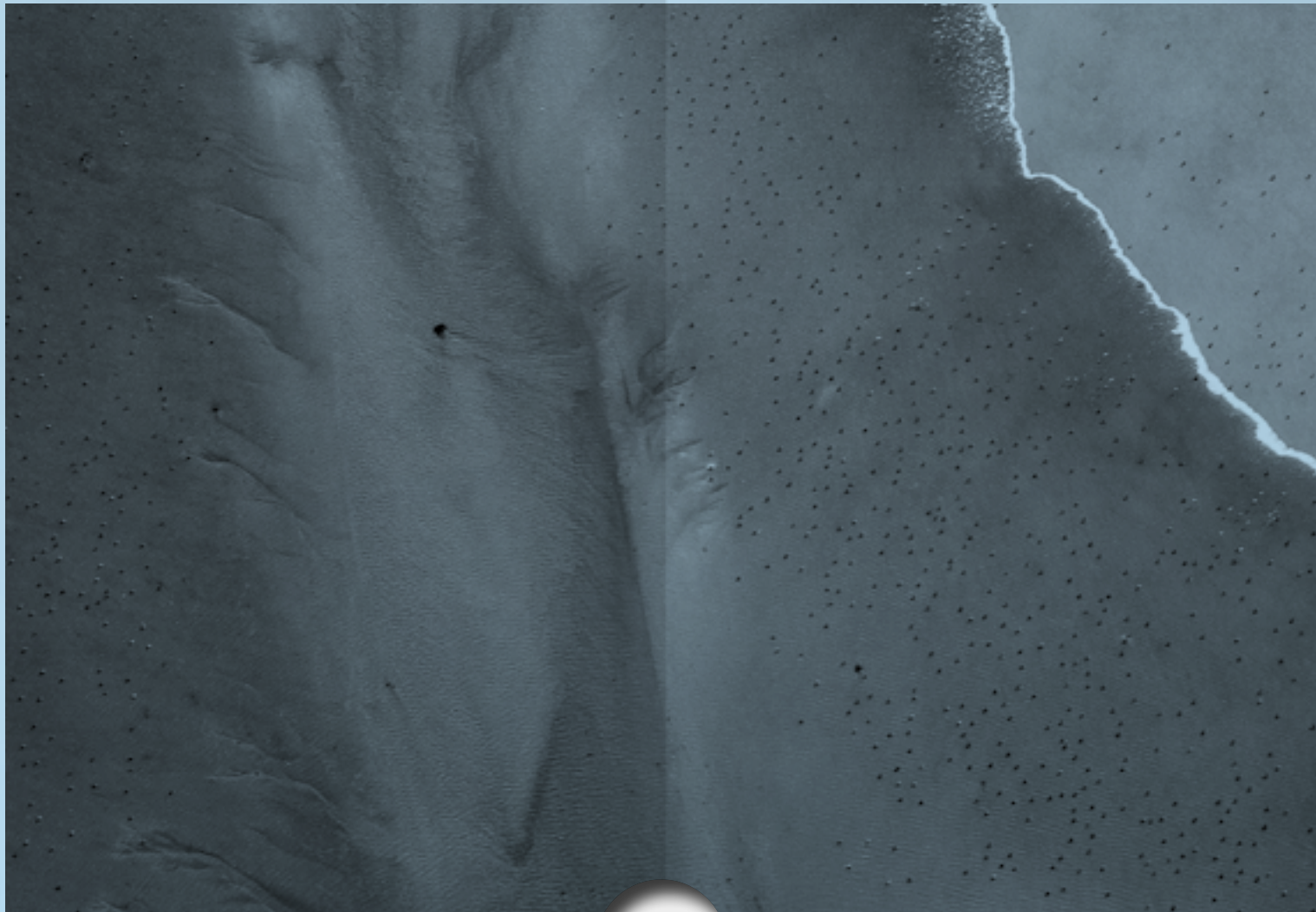

Jaarpublicatie 2019
Ambassade van de Noordzee

Luisteren naar de Noordzee

Luisteren naar de Noordzee

Diversiteit van leven is van belang voor al het leven. Daarom is directe politieke vertegenwoordiging van de zee noodzakelijk. De Ambassade van de Noordzee stelt: de zee is van zichzelf. Vanuit deze uitgangspunten is op 1 juni 2018 de Ambassade opgericht aan het Lange Voorhout 19 in Den Haag. Hier krijgen de dingen, planten, dieren en mensen in en rond de Noordzee een stem. Er is een route tot 2030 uitgestippeld. Eerst gaan we leren luisteren naar de zee, vervolgens spreken met, om ten slotte te kunnen onderhandelen namens de zee en het leven in de zee.

Inhoudsopgave

5	Voorwoord Thijs Middeldorp
7	Belangenverstrengeling Tsead Bruinja
8	Luisteren met verbeelding Harpo 't Hart
10	Reflecties: Frank Bloem Stef Veldhuis Carmen Schabracq Axel Coumans Valerie van Leersum
16	Persconferentie Godzilla Arne Hendriks
19	Goede vertegenwoordiging in het Antropoceen Anne van Leeuwen
22	De duizelingwekkende reis van Sam de zeeforel of: Van mensenrechten naar zeerechten Laura Burgers
24	Palingkaart Jasmine De Bruycker
28	Afscheid van het Holoceen Abdelkader Benali
30	Radiomaker Jesper Buursink vist verhalen op uit de Noordzee Carlijn Haringsma & Christiane Bosman
33	Een berg Gershwin Bonevacia
34	Dankwoord Colofon

Beste landgenoot,

De Ambassade van de Noordzee is een publieke ruimte waarin uiteenlopende denkwerelden en beroepspraktijken elkaar ontmoeten, en waar persoonlijke ervaringen en fascinaties over de relaties tussen mens, niet-mens, land en zee samenkomen. We zijn blij en onder de indruk van alle energie, ideeën en activiteiten die het afgelopen jaar rond de Ambassade zijn ontstaan. In dit, door Corine Datema vormgegeven verslag blikken we terug op al het luister- en onderzoekswerk in 2019.

De Noordzee is van zichzelf en zodoende een politieke speler. Anne van Leeuwen zet uiteen (p.19) hoe onze zoektocht naar effectieve representatie verloopt, en hoe we daar in 2020 een vervolg op geven. Harpo't Hart beschrijft (p.8) het belang en het plezier van het luisteren naar de zee aan de hand van de kunstwerken die in de Ambassade zijn gemaakt.

We staken afgelopen jaar op meer dan honderd locaties de Ambassade-vlag uit, en danken iedereen die ons uitnodigde, ontving, ondersteunde, meewerkte en -speelde. Het smaakt allemaal naar meer, en dat zal ook wel moeten, want we hebben een plan tot 2030. Gelukkig willen we het ook nog, want er is een nieuwe wereld en zee te ontdekken. Op de volgende pagina's vind je uitkijkposten, avonturiers en sleutelgaten, bijvoorbeeld in het gedicht van Gershwin Bonevacia (p.33), waaruit de volgende regels zijn geleend:

Ben een ode aan het
onvoorspelbare,
aan het onverwacht stuiten
op iets moois.
Je kan me verdwalen.

Namens het Ambassade-
team, Thijs Middeldorp

– Thijs Middeldorp is directie-
lid van de Ambassade van de
Noordzee en verantwoordelijk
voor de programmatische
Verbinding.

Belangenverstrengeling

het was een zonnige dag
het gras in de jonge duinen van scheveningen
gevormd in de late middeleeuwen
lag er egaal verdord bij

het water moest op rantsoen
maar niemand trok zich daar iets van aan
sproeiers sprietsten kwiek over de plantsoentjes
van pensionado en pensionada

midden in de anarchische noordzee
vol chaos ruis en orde
in de schaduw van een afgedankt booreiland
bij de oprichting van de raad
van verbondenheid
van al het menselijke met het niet-menselijke
vroeg de ene potvis aan de andere potvis

liet trump echt hoeren op een bed plassen
waar president obama op heeft geslapen
in het ritz carlton te moskou?

plankton had geopperd voor alle dieren
planten niet-dieren en niet-planten
hen ik hij zij u en jullie af te schaffen
voortaan alleen nog wij te gebruiken
de het en een zouden er spoedig
ook aan moeten geloven

wij willem-alexander
bij de gratie gods
koning der nederlanden
prins van oranje-nassau enz. enz. enz.
krijgen dat thuis niet verkocht
had de afgevaardigde uit de polder geroepen

waarop de dolfinen zich solidair verklaarden en riepen
wilt u meer of minder plankton?
dan gaan wij dat regelen

vandaar dus de vervroegde pauze
bij de oprichting van de raad van verbondenheid
van al het menselijke met het niet-menselijke

die spoedig zal worden hervat
als de potvissen zijn uitgeluld
en de dolfinen stoppen met fluiten

Tsead Bruinja

– Tsead Bruinja is Dichter
des Vaderlands 2019 – 2021.
Dit gedicht droeg hij voor
tijdens de opening van de
manifestatie *Luisteren
naar de zee*, 11 juli 2019
in Scheveningen.

LUISTEREN MET VERBEELDING

Harpo 't Hart

Willen we de Noordzee politiek representeren, dan moeten we leren luisteren. We kunnen ons nog redelijk goed voorstellen dat de Noordzee en het leven in de zee belangen hebben waaraan rechten kunnen worden ontleend, maar het wordt lastiger om te bedenken hoe de zee en zeebewoners wensen en grieven aan ons kenbaar kunnen maken. Leren luisteren naar de politieke stem van de zee is de eerste grote uitdaging.

Welke geluiden hoor je op het strand? Het geraas van de branding, het gesuis van de wind, een constante ruis die aanzwelt en weer zachter wordt, het gesis van het schuim dat oplost op het zand. De meeste geluiden klinken ons als geruis in de oren. Misschien is dit een prettig, geruststellend geruis, of juist een woedend geraas. Als we iets ruis noemen, wil dat zeggen dat we in dat geluid geen patroon of betekenis kunnen ontwaren, of dat we het geluid irrelevant vinden. En dat is meteen ons probleem: de zee spreekt geen taal, of, wij verstaan haar niet.

Mens & zee

Wij zijn mensen met een lijf, ledematen, een hoofd, oren, ogen, tastzin en een neus. Wij zijn geen grote massa zoutwater, geen vissen en ook geen garnalen. We hebben niet zondermeer de juiste zintuigen en het juiste referentiekader om de zee en haar bewoners te verstaan. In onze arrogantie en onwetendheid denken we dan al gauw dat er ook niets te horen is, of dat wat er te horen is niet belangrijk is. Want mensen hebben de neiging om vrijwel alleen aan menselijke geluiden betekenis toe te dichten. De rest beschouwen we als ruis, of als een achtergrond waartegen onze 'betekenisvolle' geluiden zich aftekenen.

Maar niet langer staan wij mensen op de voorgrond tegen een onveranderlijk natuurlijk decor. Door de opwarming van de Aarde verandert onze omgeving sneller dan wij kunnen bijhouden. Zij gaat zich

bemoeien met allerlei zaken die wij voorheen als typisch menselijk beschouwden, zoals de politiek. We moeten dus een nieuwe manier van luisteren ontwikkelen die ruimte maakt voor zee-perspectieven. Daarvoor hebben we in de eerste plaats onze verbeelding nodig als instrument om de diepte, diversiteit en bewegingen van de Noordzee te onderzoeken en te representeren. De kunstenaars waarmee we in 2019 werkten maken met hun werk en ideeën ruimte voor een andere communicatie met de zee. Dat doen ze door nieuwe concepten, beelden en methodes te ontwikkelen. Zo laat hun kunst zien dat luisteren een poging is om je uit te strekken naar de ander, naar datgene dat jou vreemd is.

Luistertotem

Kunstenaar Carmen Schabracq maakte een instrument waarmee je de zee in al haar vreemdheid kunt beluisteren. *De Zeemond* is een extreme uitvergroting van het gehoorbeentje van een vis, een knalgele, onwerkelijke vorm met een lange slang bovenop en een gat aan de zijkant. Het object fungeert als een extensie van ons oor, als een klankkast, maar ook als vriendelijk object waar je op kunt klimmen of tegenaan kunt leunen. Op verschillende plekken, in de branding, op de kade en in Het HEM nodigde dit enorme oor het publiek uit een gesprek te voeren met de zee.

Nieuwe instrumenten

Dat de zee voortdurend in wisselwerking is met de kust, en de golven altijd in gesprek met het zand brengt ontwerper Axel Coumans in beeld met *Streaming Sandwaves Project* (SSP). De oneindige dialoog tussen de golven en het zand, die zichtbaar wordt in rimpelige afdrukken op het strand wordt door dit instrument gescand en in kaart gebracht. Deze ingewikkelde patronen worden omgezet naar hoorbare geluidsgolven waardoor een nieuwe taal ontstaat die ons bewust maakt van de wisselwerking tussen land en zee.

Directer in contact

Luisteren naar de zee doen we niet alleen met onze oren. Geurontwerper Frank Bloem laat ons met zijn geurkunst de zee ruiken in veertig verschillende geuren. Want je ruikt bij de Noordzee, naast wier, krabben en kwallen ook de frietkraam aan de boulevard, de hoogovens en zonnebrand. Ook is er de geur van dimethylsulfide, een molecuul dat wordt geproduceerd door microscopisch kleine algen. Dimethylsulfide ruikt naar doorgekookte spruitjes en vertelt iets over de concentratie algen in de zee en over hoe actief deze zijn. Via Frank Bloems geuren komen we directer in contact met het microscopisch leven en leren we de acties van de zee beter te begrijpen.

Aandacht

Kunstenaar Valerie van Leersum zoekt met haar werk een nieuwe relatie tussen mens en zee die draait om zorg en aandacht. Ze nodigt mensen uit in een installatie van gekleurde vlaggen en vraagt hen om een persoonlijke kleurcompositie van de zee samen te stellen in een speels en tegelijk serieus spel. Waar zitten de verschillen en overeenkomsten in onze waarnemingen? Hoe ziet de zee er nou werkelijk uit? Het beeld ontglipt ons voortdurend, maar tegelijkertijd, door de aandacht die we aan de zee schenken, komt ze toch ook dichterbij.

Mensonvriendelijk

Componist Stef Veldhuis maakt juist invoelbaar dat de zee voor mensen een onherbergzame plek is. Hij schreef een strijkkwartet, gebaseerd op wetenschappelijke data uit de Noordzee. Voor de Ambassade van de Noordzee maakte hij de uitvoering van zijn werk een stuk minder mensvriendelijk. De muziek is namelijk alleen in zeewater te beluisteren. Het stuk is daarbij beduidend langer dan de tijd dat wij onze adem in kunnen houden. De onderwaterwereld lokt door haar schoonheid, maar wij kunnen er niet te lang blijven. En toch blijven we het proberen.

Afscheid nemen

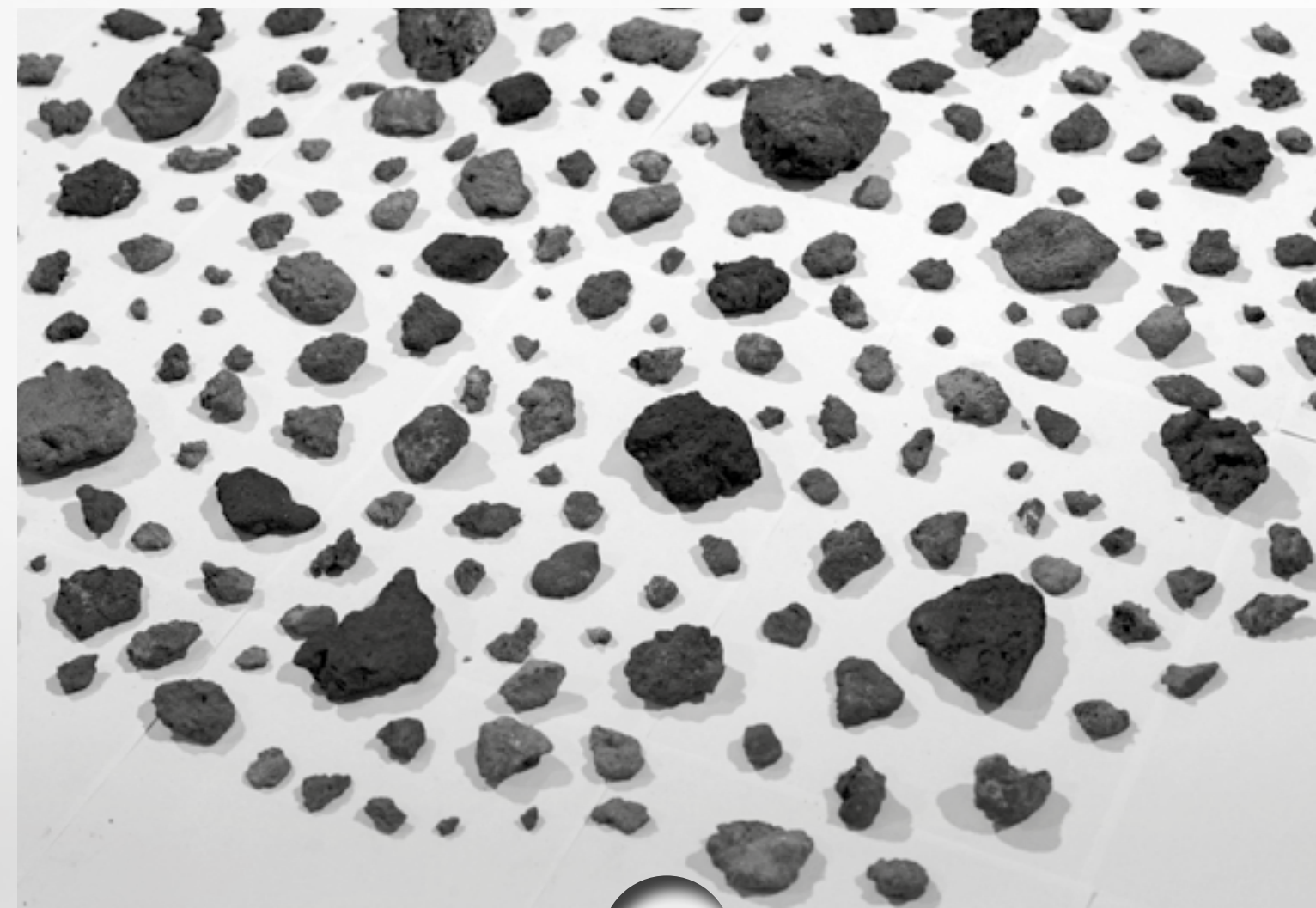
De zoektocht van deze kunstenaars naar luistermethodes hoort bij een nieuwe politiek waarbij het menselijk perspectief niet langer ons enige uitgangspunt is. We moeten bereid zijn om, voorbij onze menselijke vermogens, een voorstelling te maken van allerlei nieuwe, niet-menselijke vormen van representatie. Hoe beleeft een haring de wereld? Of een bruinvis, of zelfs een zandbank? Het is nogal een aardverschuiving zo te gaan luisteren en niet-menselijke wezens als politieke subjecten te gaan beschouwen.

Een nieuwe kijk op de wereld verwelkomen kan niet zonder afscheid te nemen van de oude. Dat deden we in november 2019 met *Uitvaart van het Holoceen*. Met gezamenlijke rituelen en voordrachten namen we in De Duif in Amsterdam afscheid van dingen die eigenlijk te groot zijn om te bevatten: een geologisch tijdperk, uitstervende soorten, gedragingen waaraan we zo gehecht zijn. Performancekunstenaar en shamanistic practitioner Ibelisse Guardia Feragutti ging ons voor in de dienst en bracht de zee dichterbij. Schrijver Abelkader Benali nam afscheid van zijn warme wintertrui en filosoof Evanne Nowak van de Lonely Planet. Ook lieten we 'de dingen' zelf aan het woord en luisterden we naar ijzeroer, blikseminslagen, de Haringvlietsluizen en geluidsvervuiling in de Noordzee.

De eerste stappen in ons streven om minder menselijk te worden zijn in 2019 gezet en helpen ons bij een zachte landing in het Antropoceen. De concepten, instrumenten en rituelen die werden ontwikkeld maken ruimte voor nieuwe perspectieven op de wereld. Ook in 2020 en daarna, zoeken we verder naar nieuwe methodes die onze vertrouwde kijk op de wereld ter discussie zullen stellen. De uitkomst die we voor ogen hebben: een vernieuwde relatie met de wereld om ons heen die recht doet aan de werkelijkheid van de huidige klimaatcrisis.

– Harpo 't Hart is directielid van de Ambassade van de Noordzee en verantwoordelijk voor de programmalijs Verbeelding

– IJzeroer (beeld rechts) is een ijzerhoudend gesteente, gevormd tijdens het Holoceen. IJzeroer zwerft door toedoen van de mens. Het gesteente wordt op de bodem van de Noordzee door baggerschepen opgedolven en is geregeld terug te vinden op het strand. Uit de wijze waarop de steen gepolijst is, is informatie af te lezen over het Holoceen, bijvoorbeeld over de loop van rivieren of de hoogte van de waterspiegel. Ontwerper Axel Coumans en geluidskunstenaar Harpo 't Hart lieten stukken ijzeroer 'zingen' tijdens *Uitvaart van het Holoceen* op 14 november 2019 in De Duif in Amsterdam. Een ritueel als een poging om een verbinding teweeg te brengen tussen Anthropos, het Holoceen en het veranderende landschap.

Frank Bloem

Ik denk dat de relatie van de Noordzee tot het medium geur is veranderd. De zee is zich bewuster geworden van de geuren die hij zelf veroorzaakt en gaan nadenken over alle geurstoffen die de mens verspreidt op en rond de zee. Hij is tot de conclusie gekomen dat hij zelf weliswaar veel geur produceert, maar dat de mens er ook wat van kan. Het halen van een frisse neus betekent wellicht niet het opsnuiven van lekkere zeelucht, maar eerder de geur van verse friet en de hoogovens. Geuren waar de Noordzee ook dol op is.

Ik heb nu een collectie van 40 Noordzeegeuren met omschrijvingen en tekeningen. Daarmee wil ik een algehele Noordzeegeur maken. Het zou ook mooi zijn als er een geurgids van de Noordzee komt. Een die je mee kunt nemen naar het strand om de geuren die je ruikt te determineren.

Afhankelijk van de context wordt het werk steeds in een andere vorm gepresenteerd. In 2019 was dat in glazen flessen op het strand, in kleine geurmodules op de pont in Amsterdam en bevestigd aan pilaren in Het HEM in Zaandam. In 2020 zoek ik verder naar nieuwe presentatievormen.

Stef Veldhuis

Tijdens het maakproces van *Sound of the North Sea* heb ik me verdiept in de gevolgen van geluidsvervuiling onderwater, een onzichtbaar probleem waarvan ik me voor het onderzoek totaal niet bewust was. Dit werk heeft me doen stuiten op de bedreiging die de mens vormt voor fragiele ecosystemen.

Ik zou mijn werk op grotere schaal willen presenteren, zodat meer mensen het tegelijkertijd kunnen ervaren. Ook wil ik meer aandacht geven aan de esthetiek en een prototype ontwikkelen waarin alle onderdelen van het werk geïntegreerd zijn. *Sound of the North Sea* zal in 2020 op verschillende plekken te ervaren zijn. Waar? Daar kan ik helaas nog niks over zeggen.

Carmen Schabracq

Ik had altijd al een sterke band met de Noordzee, maar door *De Zeemond* is mijn relatie tot de zee verder verdiept. *De Zeemond* helpt je anders naar de zee te luisteren dan met het blote oor. Om het gefluister van de zee te kunnen horen moet je het beeld aanraken, bijna omhelzen. Alsof je naar een baby in een zwangere buik luistert. Tijdens het maakproces heb ik veel geleerd, over de actuele problemen van zeewezens, maar ook over de filosofie van Bruno Latour.

Ik zou graag een hele serie instrumenten willen ontwerpen. Misschien zijn er namelijk meer manieren om naar de zee te luisteren, om het zand te voelen of het landschap te bekijken. Van deze sculpturen maak ik eerst miniatuurversies om ze vervolgens levensgroot uit te werken tot een parade aan sculpturen. Met hun kleuren en vormen beïnvloeden ze het landschap. Tegelijkertijd helpen ze je om de omgeving op een intense, zintuiglijke manier te ervaren.

De Zeemond heeft nog een heel leven voor zich en duikt hopelijk nog vaak op tijdens manifestaties en exposities waar het mensen, door anders te kijken en luisteren, laat nadenken over de zee.

Axel Coumans

Mijn verlangen om de relatie tussen de zee en de kust te onderzoeken ontstond toen ik in de zomer van 2018 te voet, per kano en per fiets de Rijn afreisde vanaf de bron in Zuid-Zwitserland tot aan de Noordzee. Wat mij opviel is dat de Rijn steeds weer een andere gedaante heeft, afhankelijk van het karakter van de oevers. Deze wisselwerking tussen land en water, die ook zicht- en tastbaar is in de rimpels die de golven op het strand achterlaten, probeer ik met *Streaming Sandwaves* te vertalen naar geluidsgolven.

Mijn zoektocht naar een dialoog met de zee, bood aanvankelijk weinig ruimte voor anderen en was daardoor soms een beetje eenzaam. Door de manifestaties met de

Ambassade van de Noordzee ontdekte ik echter dat het zoeken naar een (hernieuwde) relatie met de zee mensen juist ook bij elkaar kan brengen. De komende tijd berg ik mijn instrument daarom op en wil ik me vooral gaan richten op de menselijke praktijken, relaties en verhalen die onze kust hebben gevormd. Deze hoop ik in het vervolg op een zintuiglijke en toegankelijke wijze inzichtelijk te maken.

Valerie van Leersum

Mijn relatie tot de Noordzee is gelaagder geworden. Ik kijk anders en zie meer. Ik probeer te luisteren naar wat de zee vertelt en denk na over de betekenis daarvan. De Noordzee heeft een karakter gekregen, eigenschappen, een humeur, een wil en behoeftes.

De komende tijd zou ik graag het onderzoek naar de persoonlijke kleurpaletten uitbreiden naar andere landen aan de Noordzee om zo tot een volledige kleurenwaaier te komen die vertelt over onze relatie tot de zee. Ook ben ik geïnteresseerd geraakt in de (helende) werking van kleur op het menselijk lichaam en wil ik met deskundigen naar de betekenis van het kleuren-spectrum van de Noordzee kijken. Het lijkt me mooi om vervolgens een kleurervaring te creëren waarin je kunt begeven.

De vertelkracht van de kleur van de Noordzee is zo rijk, daar ben ik voorlopig niet op uitgekeken. In 2019 hebben 37 mensen een persoonlijk kleurenpalet samengesteld. Hiervan heb ik er achttien kunnen omzetten naar kleurkaarten, die vervolgens dienen als gespreksmateriaal met anderen. Ik krijg bijzondere reacties zoals: "Ik zal nooit meer hetzelfde naar de zee kijken" of, "Ik zie mijn kleuren op heel onverwachte plekken terug. Ik denk dan soms, midden in de stad, ineens aan de Noordzee."

Persconferentie Godzilla
Arne Hendriks

Goedemiddag. Welkom bij deze persconferentie. Welkom op het strand van Scheveningen. Ik geef eerst een korte verklaring, waarna ik eventuele vragen zal beantwoorden en overga tot de reden voor deze bijeenkomst: mijn vertrek.

Ik ben Godzilla: een samentrekking van de Japanse woorden voor gorilla en walvis. Ik ben de zilverrug van de waterwereld. Maar bovenal ben ik een filmmonster. Vijfenzestig jaar geleden kwam ik voor het eerst uit zee in de Baai van Tokio. Voor mijn bestaan wil ik u graag bedanken. Niet alleen Ishirō Honda, de Japanse regisseur die mij heeft geschapen, maar vooral ook u, het publiek. Want in uw collectieve verbeelding heeft u mij al die jaren in leven gehouden.

Ik ben, dat mag ik toch wel zeggen, specialist in angstaanjagend en verwoestend zijn. Het is de aard die u mij gaf. Uw destructieve verlangen is mijn 'chi'. Vooral moderne en tegenwoordig postmoderne architectuur veeg ik graag van de kaart. Die voorkeur heeft iets te maken met de structuur van de gebouwen en de

manier waarop ze in elkaar zitten: als een koekje. Sommige structuren geven dat fijne mondgevoel, terwijl andere wat weeïg zijn. Een voorzichtige schatting is dat ik de afgelopen jaren, in de vele films waarin ik optrad, zo'n 1400 kantoorcomplexen en overheidsgebouwen met de grond gelijk heb gemaakt. Ik deed het graag, een bedankje is niet nodig.

Het is dan ook niet vanwege het werk dat ik besluit te vertrekken, de oorzaken daarvan liggen dieper. Vanwege de intieme band die we de afgelopen decennia hebben opgebouwd wil ik proberen daarover iets te zeggen. Ik wil eerlijk zijn.

U hebt het er maar moeilijk mee, met dat omarmen van uw eigen gewelddadige natuur. Ik heb er vrede mee dat ik mijn bestaan daar grotendeels aan te danken heb. Door het geweld mijn vorm te geven, door het van u af te werpen als het oncontroleerbare deel dat ontstaat in de slipstream van het leven, was u in staat het idee van de mens als unieke soort in stand te houden. Een soort die meent zichzelf te kunnen verheffen boven de intrinsieke gewelddadigheid van het leven.

Er zijn meer dan dertig speelfilms over mij gemaakt, de een nog slechter dan de ander. Er staat geen maat op de potsierlijke situaties waarin uw fantasie mij gewrongen heeft. Hoewel die eerste film uit 1954, mijn geboorte zo u wilt, nog steeds de moeite van het bekijken waard is, alleen al vanwege de context waarin deze verscheen. Het Japan van de jaren '50 was nog niet het Japan van de Sony Walkman en Nintendo. Het Amerikaanse bezettingsleger na de Tweede Wereldoorlog was nog maar net vertrokken en de herinneringen aan de twee atoombommen op Hiroshima en Nagasaki rolden als twee kakelverse kippeneieren door het geheugen. Bovendien werd er op een steenworp afstand in de Stille Oceaan aan nog krachtiger opvolgers gewerkt.

Het is wellicht verwarrend dat ik hier nu zo sta, in deze vorm. Eerlijk gezegd is het niet helemaal duidelijk of we naar een monster kijken dat mens geworden is, of naar een mens op weg om monster te worden. Ben ik een man verkleed als Godzilla, of Godzilla verkleed als man?

Die ambiguïteit zullen we moeten accepteren omdat er, zoals u begrijpt, niet echt een antwoord op te geven is. Ik ben het een noch het ander en beiden tegelijk, aangezien ik fictief ben en alleen gezien kan worden door hen die in mij geloven.

Zoals Thijs Middeldorp laatst opmerkte: de Noordzee en ik ontlopen elkaar niet veel. Beiden zijn wij fictie, een collectief van geschreven en ongeschreven gedachten, processen, dingen die zijn gebeurd en nog gaan gebeuren, sprookjes of nachtmerries. Of dit alles tegelijk. Wij bestaan bij de gratie van de plek in uw verbeelding, de verhalen die over ons worden verteld en het oor van de luisteraar.

Tsja, de luisteraar. Terwijl ik Tokio aan het slopen was, verschenen er al vrij snel fans langs de lijn die de ramp die ik veroorzaakte in verschillende toonaarden toejuichten. 'Kunstliefhebbers!', dacht ik in eerste instantie, in de zin dat de kunst de potentie heeft met een enkele penseelstreek de realiteit voorgoed te veranderen. Zoals Susan Sontag al zei: "Of iets een ramp is, is een kwestie van schaal. De esthetiek van de ramp hangt af van de grootsheid van de vernieling." Wel, veel mooier dan die van mij bestaan ze niet. Mijn staart is mijn penseel en de kuststad is mijn canvas.

Het idee ontstond dat ik de mens een spiegel voorhield. Een troebele spiegel waarin ik het verdiende loon van ontspoorde technologische, politieke en wetenschappelijke ontwikkelingen uitbetaalde. Ik werd uw Nemesis, de wraakgodin die de menselijke overmoed bestraft. Ik werd geliefd. Maar het was natuurlijk nooit mijn bedoeling om door die rare tweevoeters te worden omarmd, besnuffeld, geknuffeld en toegeëigend.

De arrogantie!

Meer dan een karakter op een filmdoek, werd ik het filmdoek zelf, iets om gevoelens op te projecteren als angst, verlangen, de behoefte aan gerichtheid of wraak. Ik werd een instrument, en daarmee, ik geef het slechts schoorvoetend toe, werd mijn eigen bestaansrecht tenietgedaan. Ik voel weerzin om mijzelf te zijn omdat alles wat ik doe, direct wordt toegevoegd aan het menselijk

discours. “Oh kijk, hij spuugt radio-activiteit, dat gaat natuurlijk over de oorlog.” “Oh kijk, hij vernielt het parlamentsgebouw, dat gaat over het faillissement van de democratie.” “Hij vermorzelt een olietanker, wat een prachtige metafoor voor ons ecologisch falen.”

Mijn goede vriendin Susan Napier, een specialist op het gebied van Japanse literatuur, vatte het puntig en uitermate pijnlijk samen toen ze laatst tegen me zei: “Wat jij doet is veilige horror.”

Gadverdamme!

Veilige horror waarin de mens, ondanks angstige momenten, bij de aftiteling mag vieren dat alles toch nog goed is gekomen en het monster, ik dus, verslagen is. De mensheid voor even gered, een nog grotere ramp afgewend. Wat dat ook mag betekenen. Niet alleen heeft u een monster van uw eigen verlangen geboetseerd, ook verslaat u dat monster, terwijl het werkelijke geweld, diep in uw slappe huid, mag blijven dooretteren. Wist u dat ik in 1996 de MTV Lifetime Achievement Award heb gekregen? En in 2004 een ster in Hollywood? Sontag noemt mijn soort films fundamenteel optimistisch. Wat maakt dat van mij? Een mental coach? Geneutraliseerd, ingekapseld, subliem geweld in de vorm van een stoeptegel? Entertainment? Wraaaaaah. De brul, het oergeluid van een woedende planeet, netjes verpakt tussen de frisdrank en de XL-popcorn.

Er moet iets veranderen, en die verandering is vandaag. Die verandering is mijn vertrek. Samen met mijn vriend de Noordzee, die er in feite niet veel beter aan toe is. Excuuswater voor een betere wereld.

Dit filmscherm rolt zichzelf op. Ik wil niet langer het excuus zijn voor uw inadequate respons op het leed dat u uzelf en de planeet aandoet. Om in politieke termen te blijven, ik representeer u niet meer. Ga zelf wat doen.

Ik wil graag met een positief gevoel afscheid nemen. Vanwege het nu ongeveer eenjarige bestaan van de Ambassade van de Noordzee, een alleraardigst initiatief, staan we hier

op het strand van Scheveningen. Anne, Harpo en Thijs gaan samen met heel veel anderen proberen de Noordzee een stem te geven. U begrijpt, het deed me een beetje aan mezelf denken, aan hoe ik ook een stem kreeg, die uiteindelijk niet de mijne was. Ik hoop daarom dat mijn verhaal een waarschuwing en tegelijkertijd een richtingaanwijzer kan zijn voor de vorm die u kiest. Want ik wil wel gehoord worden, daar ligt het niet aan.

Het is juist daarom een uitstekend moment om te gaan. Om het palet leeg te maken voor een generatie die op een eigen manier gaat proberen betekenis te geven aan het onbegrijpelijke. En ik moet zeggen, jullie zijn aardig begonnen door eerst eens een aantal jaren te gaan luisteren. Ik adviseer om daar ook na die drie jaar vooral mee door te gaan. Ongetwijfeld voelen jullie al veel druk om direct vorm te geven aan dat luisteren, maar geef jezelf de tijd.

Zelf heb ik een wat kortere aandachtsspanne dus ik ga niet wachten op wat daar allemaal uitkomt. Liever geef ik u mijn vertrouwen, of toch tenminste, het voordeel van de twijfel. Ik kom in 2030 wel weer eens kijken hoe het gaat.

Mensen, ik ga, uit eigen beweging. Ik druipt niet af maar vertrek vol verlangen naar de zee. Er mag gezwaaid worden.

— Arne Hendriks is kunstenaar. Deze tekst droeg hij voor op het strand op 13 juli 2019 tijdens de manifestatie *Luisteren naar de zee* in Scheveningen en Den Haag.

GOEDE VERTEGENWOORDIGING IN HET ANTROPOCEEN

Anne van Leeuwen

“Diversiteit van leven is van belang voor al het leven. Daarom is directe politieke vertegenwoordiging van de zee noodzakelijk. De Ambassade van de Noordzee stelt: de zee is van zichzelf.”
— Ambassade van de Noordzee

Nieuwe wereld

De wereld is fundamenteel veranderd. In het Westen zagen we de mens als enige speler op Aarde, maar de Aarde spreekt inmiddels terug met bosbranden, verzurende oceanen en smeltende ijskappen. In het Antropoceen blijkt onze levensstijl gebonden aan ecologische voetafdrukken en onze productie aan het klimaat. Wat in veel niet-westerse samenlevingen al vanzelfsprekend was, is dat planten, dieren, microben en dingen ook onze wereld vormgeven. Ijsbergen maken mede onze kustlijnen, insecten bepalen onze landbouwopbrengst en microben onze gemoedstoestand. In het Antropoceen staan wij samen met 99,999999 procent van het leven op hetzelfde podium. Niet-mensen zijn nu ook politieke spelers.

Eigentijdse politiek

Deze nieuwe realiteit vraagt om een andere politiek. Zilvermeeuwen, bruinvissen, datakabels, zandgeulen en vissers zouden allemaal direct aan de politieke tafel moeten zitten. Nu worden niet-menselijke spelers vooral gerepresenteerd via natuurorganisaties. Maar hoe effectief is die representatie? Ondanks het bestaan van veel natuurgerichte lobbygroepen is de biodiversiteit sinds 1970 schrikbarend afgenomen. Zo erg zelfs, dat we ons nu zelfs in de zesde massa-extinctie van het leven op Aarde bevinden. En wie is hiervoor verantwoordelijk? Het probleem is dat menselijke spelers en politici verantwoording aan elkaar moeten afleggen, maar niet aan het niet-menselijke leven. Een veelzeggend voorbeeld hiervan is de MSC Zoe-containerramp. 345 containers slaan overboord met grote schade

voor het niet-menselijke leven. Maar wie kan bezwaar maken of wordt er gecompenseerd? De niet-mensen trekken weer aan het kortste eind. Overigens doen we hiermee onszelf, in een tijd waarin mensen en niet-mensen onlosmakelijk verbonden zijn, op de lange termijn ook tekort. Het is tijd voor een nieuw soort politieke vertegenwoordiging.

Representatie

Politieke vertegenwoordiging of representatie is in de kern het ‘weer aanwezig maken’ van een politieke actor.¹ Deze politieke actor wordt in onze samenleving beschreven als ‘burger’ met rechten om politiek deel te nemen binnen een ‘natie-staat.’ In ons huidige politieke systeem worden echter alleen mensen gezien als politieke actor. Niet-mensen zouden niet in staat zijn te spreken voor zichzelf. Dit politiek ‘in staat zijn’ betekent: kunnen zeggen wat je wilt (wilsbekwaam zijn), stemrecht kunnen uitoefenen en fysiek bestaan.² Maar misschien hebben we wilsbekwaamheid en stemrecht wel te mensgericht gedefinieerd en hebben we niet aandachtig geluisterd naar niet-mensen. Want hoewel een zeester geen menselijke taal spreekt, kan deze misschien wel aangeven wat de eigen belangen zijn of waar de eigen voorkeur naar uitgaat (bijvoorbeeld door de ene habitat te kiezen boven de andere).

Wat nu verstaan wordt onder betrouwbare vertegenwoordiging in een democratie, is een mix van zogenaamde descriptieve en substantieve representatie. Descriptieve representatie betekent dat de inzittenden van het parlement letterlijk een afspiegeling van de samenleving vormen. Bevolkingsgroepen worden daarbij zoveel mogelijk vertegenwoordigd door leden van hun eigen groep. Maar kreeften kunnen geen zitting nemen in het parlement, althans niet in het parlement zoals we dat nu hebben ingericht. Evengoed zou je er natuurlijk wel over kunnen nadenken hoe je niet-mensen weer aanwezig kunt maken in het parlement. Misschien dat bruinvissen af en toe wel de interruptiemicrofoon mogen overnemen? Of dat de geur van de zee aanwezig is bij Noordzee-overleggen? Ook zou het parlement vaker buiten de eigen muren, in andere levens-

terreinen, kunnen samenkomen. Substantieve representatie gaat over belangenbehartiging. Hierbij hoeft degene die vertegenwoordigd wordt niet per se onderdeel te zijn van die groep. Voor niet-menselijke rechtspersonen als universiteiten, bedrijven, of ongeboren rechtspersonen als embryo's, vinden we het vrij normaal als menselijke vertegenwoordigers in hun naam spreken. Directe vertegenwoordigers van planten, dieren, microben en ecosystemen ondervinden vaak meer sceptis en onbegrip. Het zou moeilijker, dan wel onmogelijk, zijn om een politieke stem te geven aan niet-mensen. Er wordt daarbij vaak gewezen op het risico van antropomorfisme, of het toekennen van menselijke eigenschappen aan niet-menselijke wezens. Volgens de Franse denker Bruno Latour is de menselijke stem in ieder geval niet het probleem:

"De fictie schuilt niet in het geven van een stem aan water, maar in het geloof dat je weg kunt komen met een representatie zonder menselijke stem die begrepen kan worden door andere mensen."
— Latour, Bruno, *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*, Cambridge / Medford: Polity Press, 2017, 273 / vrije vertaling

Wat goede vertegenwoordiging vraagt, is dat degene die representeert zich zo gedegen mogelijk inleeft in de te representeren niet-mens of gemeenschap. In het geval van een niet-mens word je daarbij gedwongen om in zekere mate afstand te doen van je menselijkheid en het vreemde te omarmen. Dit kan niet zonder wetenschap én verbeelding. Beide zijn ook nodig om niet-menselijke belangen weer te vertalen naar het menselijke. In dit proces van inleving en vertaling is paternalisme een groter risico dan antropomorfisme. Het grootste risico is dat er niet goed geluisterd wordt. Maar hoe luister je naar niet-mensen?

Werkgroepen

Een manier van luisteren naar niet-mensen is om in kaart te brengen wat ze doen. Met de werkgroep

zeecollectieven hebben we hiertoe in 2019 een poging gedaan met landschapsontwerper Ziega van den Berk, mariene bioloog Maarten Erich, beeldend kunstenaar Sjoerd van Leeuwen, ontwerper Axel Coumans, onderzoeker Carlijn Haringsma en Anne de Zeeuw van Netwerk Democratie. Drie gekozen Noordzeeterritoria, het olieboorplatform Brent Bravo, het Hollands Diep en een akoestisch territorium in de Noordzee, vormden het startpunt van de luisterpoging. Een voor een werden Noordzeespelers die deze territoria vormgeven – zoals kabeljauwen, CO² en offshore medewerkers – in kaart gebracht en de relaties tussen deze spelers beschreven. Hoe brengen ze hun dag en nacht door? Wat hebben ze nodig om voort te bestaan? En in Latour's woorden: zijn zij elkaars vrienden of vijanden? Vanaf het begin werden we geconfronteerd met ons tekort aan kennis – zowel rationeel als belichaamd – van de Noordzee. Ook merkten we dat zowel het onderzoek als de spelers te abstract bleven. Eenheden als 'individu' en 'soort' doen weinig recht aan de specificiteit en complexiteit van Noordzeegemeenschappen. Goed luisteren naar Noordzeegemeenschappen vereist een meer betrokken en beschrijvende methode, die ook ter plaatse wordt toegepast.

Een andere manier van luisteren is inventariseren wat er al speelt op het gebied van vertegenwoordiging in recht, democratie, beleid en ethiek. In de werkgroep representatie verkenden klimaatjurist Laura Burgers, politiek filosoof Gijs van Maanen, senior adviseur bij Economische Zaken en Klimaat Albert Faber, milieufilosoof Lydia Baan Hofman, cultuursocioloog Ruben Jacobs en beeldend kunstenaar Theun Karelse, samen met filosoof en schrijver Eva Meijer en Ombudspersoon voor Toekomstige Generaties Jan van de Venis, vernieuwende vertegenwoordigingscasussen. Casussen als de 'leidraad voor grote gestrande walvissen', vernieuwende democratische software en een voorstel voor rechten voor de Waddenzee, werden in die werkgroep behandeld en waar mogelijk toegepast op de bevonden Noordzeecollectieven. In de werkgroep kwamen vragen op als: is het wenselijk dat de Noordzee een

rechtspersoon is? Hoe kunnen we omgaan met ons tekort aan taal en taalverschillen tussen mensen en niet-mensen? Wat kunnen we leren van andere democratische inspraakmodellen, culturen en samenlevingen? En hoe zorgen we dat de vertegenwoordiging van niet-mensen niet te paternalistisch wordt?

Luisteren

"To listen to and tell a rush of stories is a method. And why not make the strong claim and call it a science, an addition to knowledge? Its research object is contaminated diversity; its unit of analysis is the indeterminate encounter. To learn anything we must revitalize arts of noticing and include ethnography and natural history."
— Lowenhaupt Tsing, Anna, *The Mushroom at the End of the World* Princeton: Princeton University Press, 2015, 37

In de zoektocht naar een luistermethode stuitte we op het boek van Anna Tsing *The Mushroom at the End of the World*. Tsing beschrijft in haar boek hoe de levens van Matsutake paddenstoelen verweven zijn met specifieke dennenbomen, vormen van erosie, illegale plukkers, economische ketens en Japanse en Amerikaanse culturen. Ze traceert in haar boek 'besmette diversiteit' – een transformatief proces van ontmoeting, waarbij menselijke en niet-menselijke spelers elkaar op specifieke plekken en manieren vormgeven. Denk bijvoorbeeld aan hoe monocultuur bosbouw het leven van Matsutake paddenstoelen faciliteert, en hoe de paddenstoelen weer gemeenschappen van plukkers vormgeven. Volgens Tsing zijn luisteren in het veld en verhalen vertellen de belangrijkste methoden om relaties tussen mensen en niet-mensen te kunnen traceren. Geïnspireerd door deze veldwerkmethode, doet de Ambassade in 2020 op locatie onderzoek rond de delta, onderwatergeluid en de relatie mens-paling. Maar het onderzoek van de Ambassade staat natuurlijk niet op zichzelf. Daarom zullen we in 2020 ook de beleidscontext van de Noordzee en de wereldwijde beweging

'rechten van natuur' beweging in kaart brengen.

Politieke gelijkheid

Door goed te luisteren en meer inzicht te krijgen in onze achterban, hopen we ons voor te bereiden op goede vertegenwoordiging passend bij het Antropoceen. Want goede vertegenwoordiging zou moeten leiden tot een responsieve en verantwoordelijke regering.³ Een regering die zich niet zozeer bekomert om de natiestaat, maar om de behartiging van gemeenschappen van mensen en niet-mensen die leven binnen de natiestaat, of met hun manier van leven deze grenzen juist bevragen. Het ideaal dat ten grondslag ligt aan democratie is dat van politieke gelijkheid van alle burgers (iedere burger krijgt een stem tijdens verkiezingen) en gelijke rechten om deel te nemen in collectieven of publieke besluiten.

Democratie bestaat dus wezenlijk uit relaties tussen actoren met politieke gelijkheid. En die politieke gelijkheid zou in het Antropoceen meer dan menselijk moeten zijn.

— Anne van Leeuwen is directielid van de Ambassade van de Noordzee en verantwoordelijk voor de programmalijn Vertegenwoordiging

¹ Pitkin, Anna, *The Concept of Representation*, Los Angeles: University of California Press, 1967
² Van Ham, Carolien, "Hoe vertegenwoordigen we toekomstige generaties?" Lezing Radboud Reflects, Nijmegen, 16 januari 2020
³ Idem

DE DUIZELINGWEKKENDE
REIS VAN SAM DE
ZEEFOREL
OF: VAN MENSENRECHTEN
NAAR ZEERECHTEN

Laura Burgers

*Noem me Sam. Ik ben een
zeeforel, maar jij mag gewoon
Sam zeggen. Ik ben geboren
op de grindbodem van een
klaterend beekje. Je wilt niet
geloven hoe klein ik was, net
een kikkervisje. Ik at zoveel
ik kon, groeide en kreeg een
prachtige, zilveren kleur. Ik
kon niet wachten tot volgend
jaar, dan zou ik de stroom
afzwemmen, mee met de
anderen, naar de wijde zee.*

Toen Sam twee jaar oud was, zwom
ze uit Duitsland de rivier af naar
de Noordzee. Zonder er erg in te
hebben, trok ze landsgrenzen
over en veranderde haar juridische
status in de ogen van mensen.
In de Duitse wet staat dat dieren
'geen dingen' zijn, maar in het
Nederlandse recht gold voor dieren
lange tijd wél dezelfde status als
voor dingen. In het algemeen zien
mensen de natuur als iets dat
ze moeten overwinnen om het
te gebruiken. De gevolgen zijn
duidelijk: in de Rijn zijn forellen
vrijwel uitgestorven. Menselijke
activiteiten doet de aarde alarme-
rend opwarmen. Volgens geologen
leven we niet langer in het Holoceen,
maar in het Antropoceen: een
tijdperk, waarin de mens zelf een
geologische kracht is geworden.

Maar misschien zal de komende
eeuw het tij wat keren. Wereldwijd
komt namelijk een beweging op
gang met de naam *rights of nature*
of earth jurisprudence: in steeds
meer landen krijgen dieren en
stukken natuur (rivieren, bossen,
bergen) eigen rechten. In Ecuador
en Bolivia zijn zelfs rechten toe-
gekend aan Moeder Aarde. De
Ambassade van de Noordzee komt
actief op voor 'zee-emancipatie'
en wil dat in het rechtssysteem
meer aandacht komt voor de zee
en haar bewoners. De Ambassade
pleit voor zeerechten bovenop
mensenrechten, en vroeg mij te
onderzoeken, of de Noordzee een
eigen rechtspersoon moet worden.

In dit kader is het noodzakelijk
minstens vier thema's te verkennen,
te beginnen met hoe het bestaande
zeerecht eruitziet (§1). Zeerecht
bestaat, maar de Noordzee zélf
heeft geen rechten – daarvoor is
zogenaamde rechtspersoonlijkheid
vereist (§2). Bij het toekennen van
rechten voor de Noordzee spelen
vragen op rondom representatie
– wie vertegenwoordigt wie (§3)?
Als laatste gaan we in op de kwestie,
hoe een verandering in het recht ook
de samenleving kan veranderen (§4).

– Laura Burgers is jurist en
schrijver. Deze tekst is een
inleiding op het langere
essay dat in november 2020,
gebundeld met teksten van
filosofen en schrijvers Eva
Meijer en Evanne Nowak en
een interview met de Franse
denker Bruno Latour bij Boom
Uitgevers verschijnt.

MATTER OF CONCERN: POPULATION CRASH OF THE EUROPEAN EEL

THE EUROPEAN EEL HAS IT ALL. THE NAME. THE DUTCH PRIDE: AS A CREATURE AND A DISH. THE SHOCKINGLY DROPPING POPULATION NUMBERS (90% GONE). THE CRAZY MIGRATION STORY (FROM MANY EUROPEAN RIVERS, VIA THE NORTH SEA TO THE SARGASSO SEA). THE PROBLEMS: ITS LOVE LIFE IS CONNECTED TO OUR COCAINE USE AND ITS MIGRATION DISRUPTED BY DAMS, SLICES AND DIKES (CLUSTER WITH CLIMATE CHANGE). AND 'BABY' GLASS EELS ARE NOW ONE OF THE HIGHEST TRAFFICKED COMMODITIES AFTER GUNS AND HARD DRUGS, BECAUSE THEY ARE A CULINARY HIT IN ASIA.

EELS ARE ONE OF THE OLDEST SPECIES ON EARTH. THEY ARE ABOUT 100 MILLION YEARS OLD

THE EUROPEAN EEL IS FOUND IN A HUGE RANGE OF CLIMATES, INCLUDING SCANDINAVIA, THE NETHERLANDS, THE MEDITERRANEAN AND NORTH AFRICAN SEAS

EELS DON'T DECIDE THEIR GENDER UNTIL LATER IN LIFE

EELS ADAPT TO BOTH SALT AND FRESH WATER IN ORDER TO MIGRATE

THE EEL IS A MYSTERIOUS SPECIES AND THERE IS A LOT WE STILL NEED TO LEARN ABOUT THIS ANCIENT CREATURE

CONSERVATION STATUS

EXTINCT (EX) THREATENED (EW, CR, EN, VU, NT, LG) LEAST CONCERN (LC)

THE EPIC LIFE CYCLE OF THE EUROPEAN EEL

ANGUILLA ANGUILLA

ANGUILLA ANGUILLA STARTS LIFE IN THE OCEAN AND MATURES IN FRESH WATER

LARVAE DRIFT ALONG OCEAN CURRENTS FOR 12 MONTHS TO EUROPE AND NORTH AFRICA

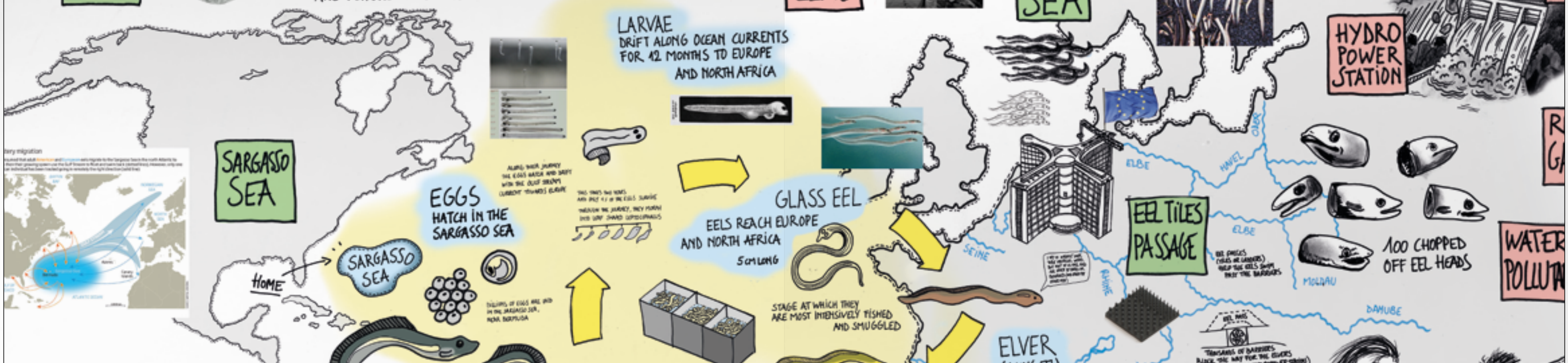
EGGS HATCH IN THE SARGASSO SEA

GLASS EEL
EELS REACH EUROPE AND NORTH AFRICA

EEL TILES PASSAGE

HYDRO POWER STATION

WATER POLLUTION

EEL FISHER EEL CATCHER

NORTH SEA

ELVER

100 CHOPPED OFF EEL HEADS

EUROPEAN COUNCIL REGULATION

CITE CONVENTION

BLUE FISH EUROPE

SUSTAINABLE EEL GROUP

EUROPEAN ENVIRONMENTAL AGENCY

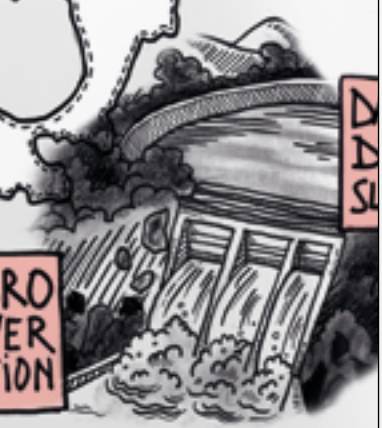
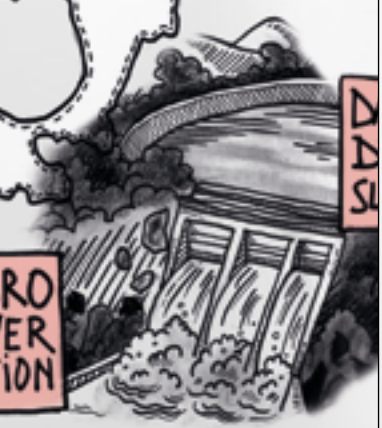
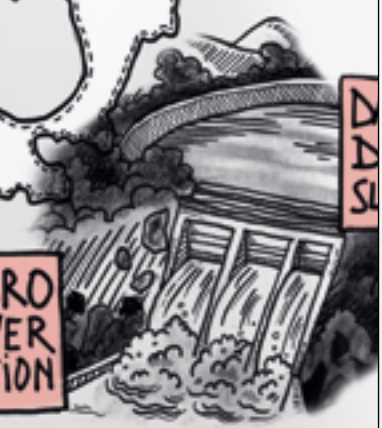
EEL FARM

FYKE NETS

EEL FISHER

EEL CATCHER

TRAWLERS

WHICH NON-HUMAN BEINGS
WOULD YOU LIKE TO INVITE
AT THE NEGOTIATION TABLE?
WHAT WOULD THEY SAY?

NORTH AFRICAN SEAS

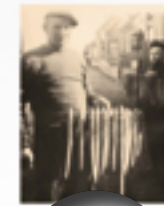

EELS DON'T DECIDE
THEIR GENDER
UNTIL LATER IN LIFE

EEL
CREATURE

EEL
SMOKER

EEL
FESTIVAL

EELS ARE ENORMOUS
CREATURES, AND HAVE
BEEN SERVED IN DISHES
OF THE WORLD

EUROPEAN EELS ARE
OFTEN ILLEGALLY EXPORTED
TO ASIA, WHERE THEY
ARE VALUED HIGHER
THAN GOLD!

CONSUMER

ASIAN
MARKET

THIS TRAFFICKING OF
100 MILLION EELS IS CONSIDERED
TO BE EUROPE'S OWN IVORY TRADE.

SMUGGLER
TRADE

EURO
POL

A
SUITCASE
WEIGHING 30 KILOS
OF EELS IS WORTH
€ 200.000

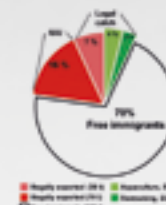

RIVER
GARBAGE

WATER
POLLUTANT

HYDRO
POWER
STATION

DAMS
DIKES
SLICES

100 CHOPPED
OFF EEL HEADS

MOLDAU
DANUBE

– De palingkaart op de vorige
pagina's is samengesteld en
ontworpen door onderzoeker
Jasmine De Bruycker.

De paling

Er is nog maar weinig bekend over
het leven van de paling. We weten
dat het dier twee keer in zijn leven
een reis maakt van 6000 kilometer
naar de Sargassozee, en we weten
dat de palingstand sinds 1970
met 90 procent is gedaald. Het
verdwijnen van de soort wordt in
verband gebracht met cocaïne-
gebruik, vervuiling, obstakels in
rivieren, parasieten en smokkel
van glasalen naar de Aziatische
markt. De paling, als mysterieuze
trekvis en verdwijnende soort, staat
symbool voor het tekort aan kennis
dat wij hebben van onze multi-
soortige samenleving. Hoe geeft
de paling onze samenleving vorm?
Met welke andere spelers staat het
dier in verbinding en wat kunnen
we van de paling leren over de
verbinding tussen zee en stad?

In 2020 vervolgen we het onderzoek
naar het leven en de relaties van de
paling en maken we ons hard voor
een betere representatie van deze vis.

Zeg heb jij dat weer besteld:
pokkenweer
Hee, last van kouwe tenen
kouwe oren kouwe klauwen
Anti-vries en ook nog
al die regen op je kop
Weinig wind maar het is
helaas een hele kouwe
En De Bilt zegt dat je morgen
binnen blijven moet
Zeker weten dat we morgen
lekker zweten
Waterkoud (koud)
Berekoud (koud)
Koud he, berekoud
Wat is het koud he (koud)
Koud he, berekoud
Wat is het koud he (koud)
Koud he, zo
Wat is het koud he (koud)
Zit de vorst weer aan
de grond
fris vandaag he, nou
Uit de wind is het nog wel
om uit te houden
In de zon en achter glas
dan scheelt het wel een jas
Koude start, hee,
wie wil er effe douwen
Het journaal zegt
Het is in eeuwen

niet zo koud geweest
Neem jij die vogels in De Bilt
nog serieus
Vlak achter een pekelwagen
Zit je je steeds af te vragen
Waarom schijnt toch nooit
de zon
Zoals hij vroeger schijnen kon

(Spaan en Vermeegen, 1987)

Ik ga het missen. Dit. Kippenvel.
Natte neus. Een gebarsten lip.
Nooit meer gebarsten lippen.
Wat ik ga missen is mijn koude
lichaam dat verwarming verzucht.
De wind die het gevoel stuurt.
Gevoelstemperatuur, wat is dat,
gevoelstemperatuur wanneer de
temperatuur je gevoel bepaalt.
Alles bepaalt.

Met elke graad lager bewegen
we ons trager. Behoedzaam als
panteres. De kou befrist
beweging. De gedachte dat buiten
alles anders is van een andere
orde, de kou als voorbode van iets
dat ouder is dan de mensheid.
De wind die aan de oren bijt,
harder bijt dan de geliefde. Koude
minnares.

Wat ik ga missen zijn de ijsbloemen.
Die prachtige gekristalliseerde
afzettingen op het glas, in het
diepst van de winter diende zich
een prachtige bloementuin aan.
Ik heb ze al jaren niet meer gezien.
Ze zijn uitgestorven.
Wat ik ga missen is het eerste ijs
op de sloten. Het velletje dat zich
vormt, zo teer als het velletje
op de afgekoelde melk. Zo teer
als snot uit de warme neus.
Ik ga missen dat ik laag op laag
op laag trek, mezelf inpak, een
Michelinman van wol.
Ga ik missen het uitpakken van
de winterkast. Het vierseizoenen-
dekbed. Ja, ik ga het missen.
De kast met kleding met de geur
van mottenballen die een heel
jaar liggen te wachten vandaar
de geur van mottenballen.
Een trui uitkiezen. Hoe dikker
hoe beter.

Baby its cold outside
I really can't stay
(Baby it's cold outside)
I gotta go away
(Baby it's cold outside)
This evening has been
(Been hoping that you'd

dropped in)
So very nice (I'll hold your
hands they're just like ice)
My mother will start to worry
(Beautiful what's your hurry?)

Koud is het buiten, dus houden we
het binnen warm. Een trui. In de
winkel mocht je een trui kiezen.
De eerste trui die gedragen wordt
totdat ie uit elkaar valt van ellende.

De eerste trui kon zo
prikken. Tegen je kin aan kriebelen.
Maar hij moest aan. De volgende
dag ging de trui weer aan,
onmiddellijk, want de trui werd een
extra huidlaag.

De trui rook naar gisteren.
En nog beter wanneer de trui naar
eergisteren rook. En wanneer het
naar vorige week rook. De trui
werd jij.

Het lichaam ging in de trui
zitten. De archeologie van de trui.

Een trui was genoeg, alle
andere truien waren overbodig.
Aan een trui heeft de mens genoeg.

Met die ene trui ging ik in bed
liggen want ik wilde mijn warmte
niet kwijtraken. Wanneer de trui
gewassen werd dan werd er een
misdaad gepleegd. Het lichaam
hoeft de wasmachine niet in,
waarom de trui wel?

In de trui gaat de warmte van
het lichaam zitten.

En dat moet ik gaan opgeven.
Afscheid nemen van de trui is
afscheid nemen van wat het lichaam
gaf. De grens tussen lichaam en
winter was ook een geestelijke
grens; kleding beschermde tegen de
natuur, maar verwelkomde de natuur
ook. Ik zal dat spel van geven en
nemen missen.

Ik zal missen dat ik mijn rits
nog wat strakker naar boven trek,
als bescherming tegen de snijdende
wind. Dat moment dat de rits
helemaal opgetrokken is dat het
tegen de kin aantikt, terwijl de
druppels winterkou van de neus
afkomen, ik ga het missen.
Deze trui zal te zwaar, te dik, te
warm zijn. Het kan geen huis meer
voor me zijn. Ik moet het huis
verlaten. Ik word een naaktslak.
Niet kou wordt ons probleem, maar
hitte. Bereid je voor op de hitte die
valser is, langer duurt en weinig
compassie heeft.

Winter. Je ziet weer de bomen
door het bos, en dit licht
is geen licht maar inzicht:
er is niets nieuws
zonder de zon.
En toch is ook de nacht niet
uitzichtloos, zolang er sneeuw
ligt
is het nooit volledig duister,
nee,
er is de klaarte van een soort
geloof
dat het nooit helemaal donker
wordt.
Zolang er sneeuw ligt is er
hoop.

(Herman de Coninck)

Trui van polyester.
Trui van merinowol
Trui van katoen.
Trui van kasjmier
trui van trui

Aan wie moeten de schapen hun
vacht nog geven?
Wie zal hun vacht begeren in de
winter?

Abdelkader Benali

– Abdelkader Benali is schrijver
en programmamaker. Deze
tekst droeg hij voor tijdens
Uitvaart van het Holoceen,
14 november 2019 in De Duif
in Amsterdam.

RADIOMAKER JESPER
BUURSINK VIST VERHALEN
OP UIT DE NOORDZEE
Podcastserie Geluid van
de Noordzee
Voices of the North Sea

Carlijn Haringsma
& Christiane Bosman

In 2019 begint Jasper Buursink voor de Ambassade van de Noordzee aan een reis langs de landen aan die zee. Onderweg ontmoet hij een bonte verzameling van mensen die allemaal op één of andere manier verbonden zijn met de Noordzee. Van een expert in windturbines tot een ingenieur van de Haringvliet-sluizen, van een onderzoeker naar plekken waar munitie is gedumpt tot een Filipijnse zeeman. “Ik wil zoveel mogelijk stemmen in en om de Noordzee laten horen. Niet alleen van een wetenschapper of kunstenaar, maar juist ook van een krab, een visverkoper of een garnalenvisser. Van hoog tot laag, van links tot rechts.” De verhalen zijn te beluisteren in de groeiende podcastserie *Voices of the North Sea*.

Jesper werkt met redacteur Carlijn Haringsma en radiomaker Elizabeth Guerrero. “Als Mexicaanse benadert Elizabeth de Noordzee vanuit een heel ander perspectief. De meerstemmigheid die zo ontstaat is verrassend”, aldus Jasper. “De kracht van audio is de verbeelding”, vindt hij. “We blijven niet in een stille opnamestudio maar gaan naar buiten, de zee op en in. We nemen risico’s.” Ook geluidskunstenaar Harpo ’t Hart is betrokken bij het team. Jasper: “Ik ben verslaggever bij Vroege Vogels; mijn benadering is vaak meer journalistiek, terwijl Harpo als geluidskunstenaar ook de geluiden van ‘dingen’ als de Haringvliet-sluizen, stenen of de zee wil laten horen. Een heel andere benadering van audio dus, die veel interessant materiaal, maar soms ook grappige spraakverwarringen oplevert.”

Samen gaan ze op reis, te beginnen in Nederland, België en Duitsland. In Nederland proberen wij al eeuwen de zee te begrenzen door de aanleg van dijken en duinen. Een bezoek aan de Haringvliet-sluizen, die na de watersnoodramp van 1953 werden gebouwd ter bescherming tegen de

Noordzee, ligt voor de hand. Jasper maakt er op locatie een vertelling met enkel omgevingsgeluid. Naast krijsende meeuwen, het geraas van de zee en het gebonk van de voorbijrazende auto’s, is in deze opnames een spannend moment te horen voor degene met een geoefend oor. Een medewerker zet namelijk ter demonstratie een van de sluizen héél even open, iets wat maar zelden bij wijze van oefening gebeurt. Jasper: “Op dat moment ben je heel erg bewust van het oeroude krachtenspel tussen Nederlanders en de zee.”

In Nederland bezoeken Jasper en zijn team ook verschillende onderzoeksprogramma’s die de invloed van menselijk handelen op de Noordzee in kaart brengen. JOMOPANS bijvoorbeeld. De letters staan voor Joint Monitoring Programme for Ambient Noise in the North Sea. JOMOPANS registreert onderwatergeluid in de Noordzee en peilt de invloed van deze geluiden op het zeeleven. Jasper spreekt met coördinator Niels Kinneging en hydrofoonexpert Roelant Snoek en realiseert zich met welke geluiden zeedieren continu worden geconfronteerd: motoren van schepen, sonarpulsen en doffe klappen van het heien bij de aanleg van windmolenparken.

Verderop in de serie treft het team garnalenvisser John Lukkien op zijn kotter in de haven van Zoutkamp. Sinds het vrachtschip MSC Zoe tijdens een zware storm in januari 2019 honderden containers verloor in de vaargeul boven de Waddeneilanden, vangen de garnalenvissers daar voornamelijk verdrongen spullen uit de containers. Visnetten zijn niet gemaakt om dergelijke troep op te vissen, en de schade aan de netten loopt in de papieren.

Bij een bezoek aan onze zuiderburen dringt vooral de geschiedenis zich naar de voorgrond door de sporen van de Eerste en Tweede Wereldoorlog, die nog duidelijk zichtbaar zijn aan de Belgische kust. Bunkercomplexen worden er door de opstuwende duinen langzaam opgegeten. Jasper spreekt er onder andere met Patrick Roose van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen over de munitiedump voor de badplaats Knokke-Heist.

In 1918, na de Eerste Wereldoorlog, besloot België hier de bodem van de Noordzee te gebruiken als bergingsplaats voor ongebruikte munitie. Nu, een eeuw later, ontsnappen er lage concentraties giftige stoffen uit de verweerde munitieresten. Jasper: “Wonderlijk, maar dit gegeven lijkt nauwelijks van invloed te zijn op het gedrag van de badgasten die er gewoon in zee blijven poedelen alsof er niets aan de hand is.”

Samen met ecooloog Jan Seys van het Vlaams Instituut voor de Zee kruit Jasper in België zelf ook door de branding, gekleed in een waadpak en gewapend met een sleepnet. Seys vertelt dat door de opwarming van de Noordzee met 1,7 graden, de populatie pietermannen, een visje dat met zijn doornige vinnen giftige pijlen afschiet op de voeten van badgasten, met een factor vijf is toegenomen.

De Noordzee is een van de drukst bevaren zeeën ter wereld. Jaarlijks varen er meer dan 420.000 containerschepen naar de havens van Antwerpen, Rotterdam, Hamburg en Bremen om goederen te laden

en te lossen. Om dit in goede banen te leiden, zijn er verkeersscheidingsstelsels opgesteld zoals de Terschelling German Bight, gelegen ten noorden van de Waddeneilanden. Dat is een van de drukste vaarroutes ter wereld die onder andere de Eemshaven verbindt met verschillende Duitse havens.

In de Eemshaven spreken Jasper en Elizabeth met Cas König, CEO van Groninger Seaports, over onder andere het reusachtige Google datacenter dat hier op het industrieterrein staat: “Je denkt dat je gegevens op de iCloud staan, maar in feite liggen ze hier in de klei.” De reis gaat verder naar de Bremerhaven waar ze dreigende geluiden opvangen van de immense containerschepen en onder andere windenergie-pionier Randy Tinkerman opzoeken. In de ondiepe wateren wordt hier namelijk een reusachtig windmolenpark aangelegd.

De ‘vox populi’ speelt een belangrijke rol in de podcastserie. Alles en iedereen in de buurt van Jaspers microfoon mag zijn stem laten horen. Zo informeert hij in het Seaman’s

Mission House in de Bremerhaven, dat een thuis biedt aan buitenlandse zeelieden, naar de tatoeages van een Filipijnse zeeman. En op de markt in Enschede vraagt hij aan een voorbijganger: “Als je iets mocht vertegenwoordigen in of rond de Noordzee, wat zou dat dan zijn?” “Ik zou een golf willen zijn, omdat ik dan voor eeuwig door kan rollen op het strand”, is het onverwacht poëtische antwoord.

Jesper en zijn team hebben ook al plannen voor het komende jaar. “We willen verder reizen naar de andere landen aan de Noordzee. De basalten verdedigingsrotsen die voor onze Noordzeekust liggen komen uit Noorwegen, wist iemand mij te vertellen. Daar willen we meer over weten. En natuurlijk gaan we naar Engeland. De afbrokkeling van de Britse kust, de Brexit, er zijn genoeg aanleidingen om de relatie van de Brit met de Noordzee onder de loep te nemen. Verder staat een bezoek aan Frankrijk en Denemarken op het programma.”

Tot slot benadrukt Jesper dat er niet alleen veel wordt gezegd in de podcastserie maar ook veel gezwezen. “We zijn niet bang voor stiltes, we geven een grote rol aan de zee zelf om te spreken.”

– Alle onderdelen van de podcast *Voices of the Northsea* zijn te beluisteren op Soundcloud: www.soundcloud.com/user-713634437

– Het gedicht op de rechter pagina is van Gershwijn Bonevacía, stadsdichter van Amsterdam. Hij droeg het voor tijdens het programma *Zwemmen in het Antropoceen*, 16 november 2019 in Het HEM in Zaandam.

Een berg

Ouderlichamen ontdekken waterlichamen en verdrinken.
In het water ligt een zee,
een Amsterdam en een zee.
In het leven in de zee, leeft een zee.
Een temperatuur,
een diepte,
een stroming.

Zoals tellers een einde en een begin
hebben, heeft de telloze aarde eb en vloed, ja en nee.
De aard bestaat met vaste golven,
die nummers hebben gekregen.
Tussen 150 kilometer kust, leven 80 miljoen mensen.
Voor jou ben ik een waterweg.

Een kanaal,
een verbinding,
een zee.
Amsterdam is zee
van toeristen.
Een onderwater spiegel.

Op de zeeën van onszelf ben ik een berg.
Onderwater vulkanen barsten fonteynen van de jeugd uit,
zonder dat deze vleselijke vergelijking de waarheid tenietdoet.

Je kan met me gooien, ik ben waterdicht.
Een stroming,
een begin.
Dwing mijn niet
onvruchtbaar te worden
voor jouw succes.

Vergeet niet dat jij, mij.
Uit mijn achterbuurten.
Een oceaan,
een haven.
Jouw grachten,
mijn neefjes.
Jouw IJ.
Jouw kanaal.

Ik ben geen route,
ben een moeder.
Laat je niets verdiende verdiensten uit elkaar vallen
zodat je mij in kan lijsten.

Ben een ode aan het onvoorspelbare,
aan het onverwacht stuiten op iets moois.
Je kan me verdwalen.
Ben een klok,
een verhaal,
een handel,

Ouderlichamen ontdekken waterlichamen en verdrinken.
Een Amsterdam en een zee.

Gershwijn Bonevacía

Dankwoord

Het programma van de Ambassade van de Noordzee kreeg in 2019 vorm dankzij velen.

Er waren bijdragen van: Lydia Baan Hofman, Arita Baaijens, Abdelkader Benali, Ziega van den Berk, Frank Bloem, Eva Line de Boer, Axel Coumans, Laura Burgers, Jesper Buursink, Maarten Erich, Albert Faber, Marleen Feldbrugge, Ewout van Galen, Ibelisse Guardia Ferragutti, Carlijn Haringsma, Arne Hendriks, Ester Heiman, Joost Janmaat, Erik de Jong, Julia Kantelberg, Theun Karelse, Carlijn Kingma, Valerie van Leersum, Sjoerd van Leeuwen, Carlijn Limburg, Gijs van Maanen, Ruben Jacobs, Jemma Land, Madeleine Maatstap, Eva Meijer, Daphina Misiedjan, Evanne Nowak, Rik van Santen, Carmen Schabracq, Anne-Mieke van Strien, Stef Veldhuis, Jan van de Venis & Anne de Zeeuw

We maakten programma's met en bij: Avans Hogeschool Breda, ARTIS Amsterdam, Bildung Academie Amsterdam, Border Sessions, De Balie, Democracy Alive Festival Texel, Design Academy Eindhoven, De Duif, Extrapool Nijmegen, Haas & Popi, Het HEM, Het Nieuwe Instituut, Humanity House, Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, Mauritshuis, Museum Beelden aan Zee, Noise, Nutshuis, Pakhuis de Zwijger, Stedelijk Museum Alkmaar, Stroom Den Haag, Studio Alloy & We Make The City

We waren in gesprek, of werkten samen met: Deltares, Dopper, JOMOPANS, NIOZ, Rijkswaterstaat, Stichting de Noordzee, Ministerie Infrastructuur en Waterstaat, Nationaal Water Traineeship, Stichting Rugvin, Plastic Whale, Extinction Rebellion, Drinkable Rivers, Stichting Internationale Spinozaprijs, We Are Public & Wereld Natuur Fonds

Colofon

Teksten: Abdelkader Benali, Gershwin Bonevacia, Christiane Bosman, Tsead Bruinja, Laura Burgers, Axel Coumans, Carlijn Haringsma, Harpo 't Hart, Arne Hendriks, Anne van Leeuwen, Valerie van Leersum, Thijs Middeldorp, Evanne Nowak, Carmen Schabracq & Stef Veldhuis
Grafische vormgeving: Corine Datema
Redactie: Christiane Bosman, Yvonne Dubbers, Harpo 't Hart, Anne van Leeuwen & Thijs Middeldorp
Drukker: NPN Drukkers

Foto's: cover & p.15: Rik van Santen
p.4 boven, p.6 onder & p.12 onder: Hollandse Hoogte, Laurens van Putten
p.4 onder, p.11, p.12 boven & p.16: Casper van der Linden
p.5, p.23 onder, p.27: Cleo Campert
p.6 boven & p.23 boven: Allard Faas
p.31 & p.32: Carlijn Haringsma

De Ambassade van de Noordzee werd in 2019 financieel ondersteund door: Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, Mondriaan Fonds, BankGiro Loterij Fonds & Fonds 1818

© Ambassade van de Noordzee, Parlement van de Dingen

Anne van Leeuwen, foto: Cleo Campert

Harpo 't Hart, foto: Casper van der Linden

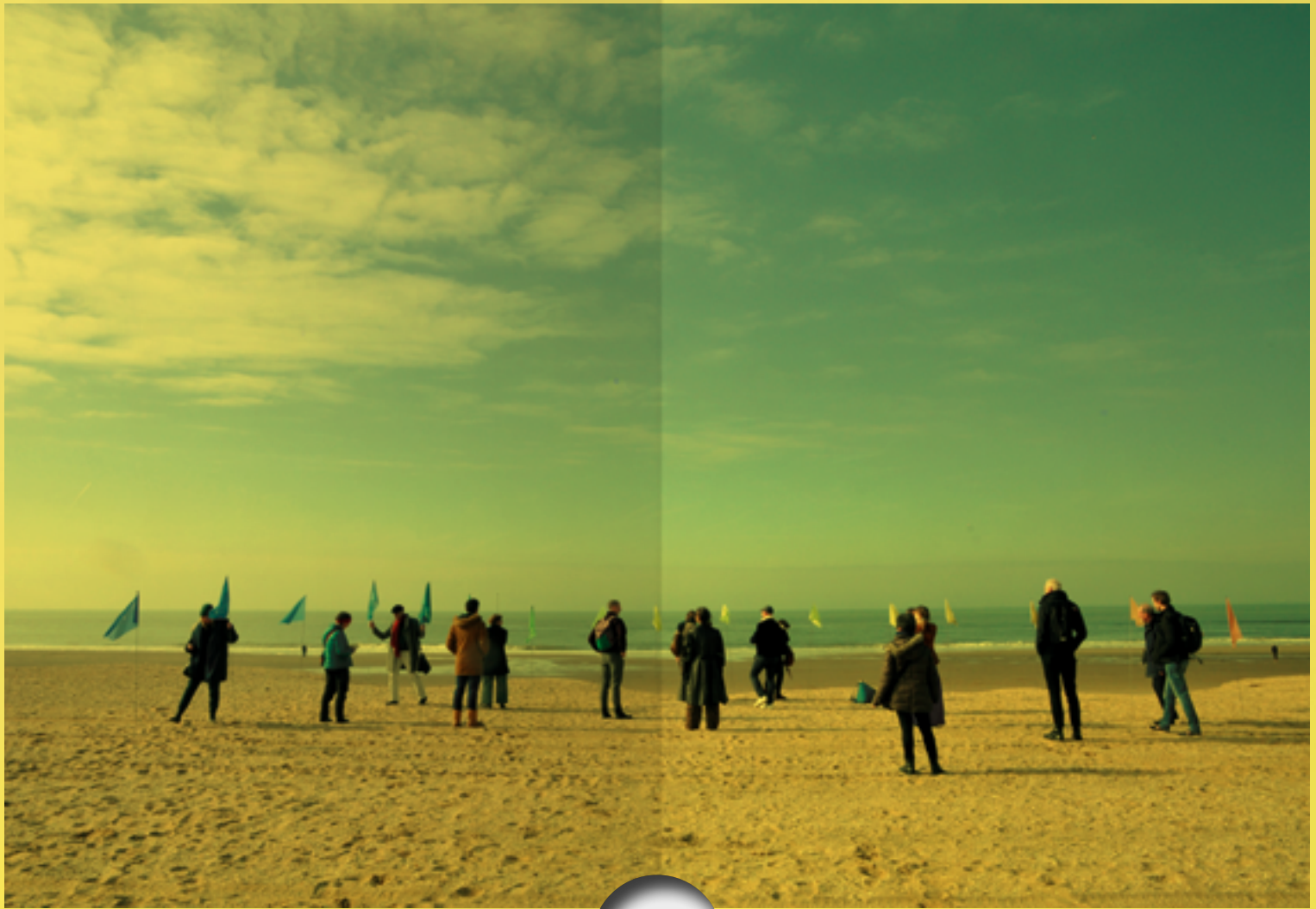
Gershwin Bonevacia, foto: Cleo Campert

Eva Meijer, foto: Cleo Campert

Luisteren naar de Noordzee

“Geen twijfel mogelijk, van ecologie word je gek; dat moet ons uitgangspunt zijn. Niet om onszelf zo nodig te behandelen, maar alleen om te leren voortleven zonder te worden meegesleept door ontkenning, of door hybris, of door depressie, of door de hoop op een redelijke oplossing, of door een vlucht in de woestijn. Er is geen genezing voor het toebehoren aan de wereld. Maar met een afdoende behandeling kunnen we in elk geval genezen van de waan dat we er niet aan toebehoren, dat de essentiële vraag ergens anders ligt, dat wat met de wereld gebeurt ons niet aangaat.”

– Latour, Bruno, Oog in Oog met Gaia. Acht lezingen over het Nieuwe Klimaatregime, Octavo publicaties, 2017, 29